

«couples» offenses: Art. 197-1 of the Criminal Code of Ukraine «Unauthorized occupation of land or unauthorized construction» – Art. 53-1 Code of Ukraine on Administrative Offences «Unauthorized occupation of land», Art. 239 of the Criminal Code of Ukraine «Pollution or deterioration of land» – Art. 52 Code of Ukraine on Administrative Offences «Spoilage and contamination of agricultural and other lands», Art. 239-1 of the Criminal Code «Illegal occupancy dirt ball (surface layer) of land» – Art. 53-4 Code of Ukraine on Administrative Offences «Illegal occupancy dirt ball (surface layer) of land». Are examples of jurisprudence, in which there are errors in the delimitation of administrative offenses crimes encroaching on land protection, as well as individual features specified offenses. Proposed changes to the criminal law of Ukraine.

Key words: demarcation, land protection, land, plot of land, contamination, spoilage topsoil, unauthorized occupation.

Отримано 19.11.2013

УДК 343.81

Л. О. РЕЗАЄВА

Любов Олександрівна Резаєва, інспектор Київського слідчого ізолятора, аспірант Київського університету права НАН України

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ

Питання організованої злочинності є актуальним як для вчених-кримінологів, так і для представників правоохоронних органів. Насамперед тому, що цей вид злочинності в установах виконання покарань (*дали – УВП*) нерозривно пов'язаний з організованою злочинністю в цілому, оскільки ці установи є одним із місць відтворення злочинних угруповань, де лідери злочинного середовища постійно контролюють атмосферу в УВП серед ув'язнених. Вони залишаються лідерами злочинних організацій і в цих установах, починаючи з моменту взяття під варту в слідчому ізоляторі та закінчуючи відбуканням покарання в УВП. Сам факт відбукання ними покарання в УВП створює додаткові механізми підтримання особистого авторитету. Це відбувається внаслідок сталих звичаїв, традицій, ієрархії ще з давніх часів.

Відомий правознавець та дослідник кримінального минулого В. Чалідзе вважав, що для вивчення організованої структури злочинних співтовариств дуже важливо враховувати дві обставини: по-перше, те, що їх асоціації ведуть свою історію з давніх-давен, і, по-друге, цей світ надзвичайно консервативний у шануванні своїх організаційних та етнічних принципів¹. Саме ця консервативність дає змогу проводити аналогію між злочинними організаціями, які затвердили своє існування ще з давніх часів і не припинили своє існування й донині. Результативність досліджень переважно залежить від вивчення історичного досвіду для розуміння подій сьогодення.

Проблема організованої злочинності взагалі та методів протидії аналізувалася в працях О. М. Бандурки, В. І. Борисова, В. П. Ворушила, Л. М. Давиденка, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, Д. О. Кобзіна, М. В. Костицького, С. Ю. Лукашевича, О. А. Мартиненка, А. М. Мельникова, В. П. Петкова, С. С. Сливки, В. Ф. Ущиповського, О. Ю. Шостко та інших дослідників. Проте на сьогодні відсутні дослідження основних етапів становлення організованої злочинності в УВП.

У статті зроблено спробу охарактеризувати основні етапи становлення організованої злочинності в установах виконання покарань.

Результати, одержані в ході цієї роботи, будуть корисними для подальшого дослідження проблем застосування кримінально-правових заходів протидії організованій злочинності в УВП, а також для практичної діяльності кримінологів, працівників кримінально-виконавчої системи з метою розуміння особливостей роботи зі спецконтингентом.

Організована злочинність в УВП як частина організованої злочинності взагалі має свої особливості, обумовлені історичними умовами її формування. Насамперед зазначимо, що більшість території сучасної України тривалий час була в складі Російської імперії, а з 1917 р. – у складі колишнього СРСР. Ці обставини вплинули на те, що традиції, особливості національного менталітету перейшли з Російської держави в сучасну Українську. Тому доцільно розглянути становлення організованої злочинності УВП, беручи до уваги історичні події та процеси в Росії та Україні. Умовно виділимо ряд етапів становлення організованої злочинності в УВП.

Перший етап пов'язаний з виникненням професійного злочинного середовища (XVII – кінець XIX століття). Як зазначає В. Г. Тимофєєв, на початку XVII ст. було введено роздільне утримання ув'язнених з урахуванням виду скоєного злочину. В цей період в Росії існували три види ув'язнення: строкове, безстрокове та довічне². Наприкінці XVII ст. Петро I ввів такі види покарань, як заслання на каторгу, каторжні роботи, заслання на галери. Бігли каторжани поповнювали ряди крадіїв та розбійників. Як зазначав А. І. Гуров, за

Петра I причини та умови злочинності посилювались у зв'язку з підвищенням податку для створення регулярної армії, різким порушенням звичного способу життя селян, який пов'язаний зі значними реформами та нововведеннями, частими війнами, низкою неврожаїв, пожеж і епідемій³. Протягом XVII–XVIII ст.ст. державна влада характеризувалася розвитком «позасудової» форми влади, яка породжувала свавілля. Так, згідно з Указом від 13 грудня 1760 р. «О приеме в Сибирь на поселение от помещиков, дворцовых, синодальных, архиерейских, монастырских, купеческих государственных крестьян, с зачетом за рекрут» поміщик самостійно визначав склад злочину свого кріпака та застосовував кару – заслання до Сибіру⁴. Тобто, поміщики видавали свої власні акти про злочин і покарання. Як наслідок – селяни-втікачі примикали до угруповань розбійників, жебраків, грабіжників, крадіїв. Велика кількість таких осіб перебувала на південно-східній території сучасної України. Тяжке економічне та правове становище кріпаків неминуче тягло за собою зростання злочинності. Згодом з них формувалося кримінальне професійне середовище, яке почало зміцнювати свої позиції. У першій половині XVIII ст. створився так званий «злочинний світ», в якому існували правила прийому до зграї, стійкість злочинських співтовариств, взаємовиручка злочинців, наявність кримінальних кличок, а кримінально-професійна мова окремих категорій злочинців, здебільше крадіїв, остаточно затвердилась⁵.

Другий етап (кінець XIX ст. – 1917 р. XX ст.) ознаменувався реформою 1861 р., відомою як Селянська реформа, пов'язаною з оприлюдненням «Маніфесту про скасування кріпосного права», що стала однією з причин масової міграції селян, які були позбавлені засобів до існування та не звикли до умов міського життя. Частина з них потрапила до злочинних організацій. До початку утворення СРСР в УВП не було роздільного утримання осіб, які вперше скоїли злочин, та які неодноразово були засуджені, дорослих та неповнолітніх. Як наслідок – особи, які потрапляли в УВП вперше, переймали злочинний досвід і звички осіб, які були раніше засуджені. Відмінною рисою УВП другої половини XIX ст. – початку XX ст. була наявність так званої «самоврядності» засуджених. Це виражалося у виді тюремної общини, на чолі якої знаходилися лідери кримінального співтовариства. Кримінальне середовище, накопичивши досвід, виробило традиції, звички, удосконалювало кримінально-професійну мову, певні способи скоєння злочинів. На початку XX ст. була сформована ієрархічна каста ув'язнених з урахуванням становища в кримінальному середовищі, злочинної кваліфікації та переконання; фізичної й психологічної натури тощо. Найбільш численною та шанованою була група професійних крадіїв. Найвищу ланку в ієрархії займали злочинці, чиє ремесло було пов'язане з «технічними навичками». Шахраї та фальшивомонетники належали (і до цього часу належать) до інтелектуальної еліти, «інтелігенції» злочинного світу, оскільки шахрайські операції з векселями, акціями та іншими цінними паперами фізичних та юридичних осіб вимагали чіткої розробки й майстерного виконання. Група злочинців, які займалися розбійними нападами, вбивствами, була менш шанована.

Третій етап (з 1917 по 60-ті роки XX ст.). Після революції держава посилювала заходи репресивного характеру щодо злочинності. Професійні злочинці всіх категорій, контрреволюціонери, окремі організації більшовиків, лівих есерів, максималістів, які знаходились в тилу армій Колчака, Денікіна, Врангеля потрапляють до УВП. Тенденцією розвитку організованої злочинності в УВП сприяла відсутність будь-якої роботи із ув'язненими, крім оперативного-розшукової та охоронної. Як наслідок – засуджені до позбавлення волі самостійно регулювали внутрішнє тюремне життя. Адміністрація УВП заохочувала знущання «блатних» над «політичними», більшу частину яких становили робітники та селяни. До кінця 20-х років XX ст. спостерігалася криза в розподілі сфер впливу. Поява в УВП лідерів нової формації з «політичним відтінком» сприяла протистоянню старих та нових тюремних порядків. 30-ті роки XX ст. – період масового утворення виправно-трудова таборів (*дали – ВТТ*) на всій території СРСР на підставі постанови ЦВК та РНК СРСР від 6 листопада 1929 р. «Об изменении ст.ст. 13, 18, 22 и 38 Основных начал Уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик» як додаткової заходи соціального захисту у вигляді позбавлення волі у ВТТ в окремих місцевостях СРСР⁶. Органи НКВС використовували систему позасудових репресій: притягували до кримінальної відповідальності раніше засуджених до позбавлення волі осіб на підставі агентурної інформації та довідок про колишню судимість. Як наслідок – сприятлива обстановка для формування організованої злочинності: злочинний світ був знову загнаний в підпілля та вимушений в УВП вести боротьбу за виживання. Ще одна обставина, що призвела до формування організованої злочинності в УВП: виправно-трудова установа були слабо укомплектовані кадрами. Тому охорона і деяка частина адміністративного апарату ВТТ набиралися з числа ув'язнених. Злочинці, які перебували на верхніх ланках ієрархічної системи, намагалися просунути і просували «своїх людей» на ці посади з метою затвердження своїх «законів», експлуатації інших ув'язнених. У ВТТ того часу широко розповсюджено було вимагання, грабежі, розбійні напади, які скоювалися «авторитетами» щодо «фраєрів». Зрештою, ситуація набула такого гострого характеру й таких масштабів, що стала неможливою бездіяльність влади. З 1937 р. починається боротьба зі злочинністю, в тому числі із організованою, яка мала репресивний характер. На підставі наказу НКВС «Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и других антисоветских элементов» № 00447 від 30 липня 1937 р. багато лідерів та членів організованих злочинних угруповань були розстріляні⁷.

Серйозне розшарування серед злочинців сталося в період Великої Вітчизняної війни. На підставі наказу НКО СРСР № 227 від 28 липня 1942 р. були сформовані штрафні батальйони, до складу яких входили й засуджені до позбавлення волі, які відбували покарання у ВТТ⁸. У результаті частина з них прийняла активну участь у боротьбі з фашизмом, а інша перейшла шляхом дезертирства на службу до гітлерівських окупантів. Одночасно, як зазначає А. С. Гуров, у таборах значно збільшилася кількість засуджених за бандитизм, за зраду Вітчизни та інші тяжкі злочини. Вони почали об'єднуватися та позичати у злочинців нефор-

мальні норми поведінки, обкладати засуджених даниною⁹. Між різними угрупованнями почалася жорстока боротьба за лідерство. У післявоєнні роки серйозні протиріччя у ВТТ в угрупованнях «законників» настали, коли в 1947 р. був прийнятий Указ Президії ВР СРСР «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного та суспільного майна», за яким кримінальну відповідальність за вчинення цього виду злочину було посилено¹⁰. Наслідки двоякі: відхід злочинців від традицій та значна концентрація крадіїв в УВП. Ці обставини посприяли процесам розкладання угруповань та ворожнечі серед злочинців за право на побори ув'язнених. У 50-ті роки ХХ ст. виникли в УВП нові співтовариства ув'язнених. Частина з них вважали себе незалежними та не пов'язували себе з жодною із конкуруючих сторін. Ситуація ворожнечі прийняла такі масштаби, що державою було введено в дію режими утримання ув'язнених за кількістю судимостей, з'явилися табірні пункти суворого та особливого режимів. На підставі Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 25 жовтня 1956 р. «О мерах по улучшению работы Министерства внутренних дел СССР» стала проводитись цілеспрямована робота з ліквідації угруповань у ВТТ¹¹. Основним її напрямом було викриття паразитичної сутності «крадіїв в законі» та відокремлення об'єднань цих осіб. Яким чином відбувалися такі заходи – це зовсім інша й не зовсім «чиста» історія. До середини 60-х років ХХ ст. організована злочинність у ВТТ масово перестала існувати.

Четвертий етап (з 60-их по 90-ті роки ХХ ст.). Після 1965 р. поступово відроджується організована злочинність в УВП. Професійні злочинці, які відбували покарання за шахрайство, крадіжки, грабежі, розбій, почали створювати свої угруповання, а злочинці «нової формації», які в складі організованих угруповань скоювали розкрадання державного майна з використанням службового становища та інші «економічні злочини», – свої. З цього часу розпочалась участь загальнокримінальної злочинності в «тіньовій» економіці шляхом вкладання грошових коштів з «обшака» для здійснення незаконних економічних операцій, протидії правоохоронним органам, фізичної ліквідації конкурентів.

У 80-ті роки ХХ ст. відбулися зміни в стані, структурі та динаміці злочинності в СРСР, які породила різка лібералізація кримінально-правової політики. Розповсюджуються тенденції втягнення молодих осіб в антисуспільну та злочинну діяльність. Створення великих виправних колоній потягло за собою втрату управління спецконтингентом та локалізацію жилих зон в УВП. Локальні зони призвели до послаблення контролю за засудженими до позбавлення волі. Процес демократизації суспільства в період перебудови, нова економічна політика кінця 80-х – початку 90-х років відбилися і на змісті «законів крадіїв». У цей період, пов'язаний з розпадом СРСР, лідери злочинних співтовариств прийняли рішення про участь у комерційній діяльності, приватизації власності, раціональному використанні коштів «обшака», організації комерційних банків та фінансових груп. Впровадження «крадіями в законі» системи «смотрящих» за УВП, СІЗО виявилось ефективною управлінською системою. На початку 90-х років ХХ ст. значно змінився якісний склад засуджених в УВП. Більшість із них відбувають покарання за скоєння корисно-насильницьких злочинів, а також злочинів, які пов'язані з незаконним виготовленням, придбанням та збутом наркотичних та психотропних речовин. Після розпаду СРСР утворилися нові незалежні держави, однією з яких є сучасна Україна. На сьогоднішній день ситуація в нашій країні характеризується перетвореннями в політичній, економічній, соціальній та інших сферах суспільства. Сучасна система виконання покарань в Україні – питання складне. Організована злочинність в УВП одними науковцями визнається, а деякі науковці-працівники кримінально-виконавчої системи щосили стверджують про відсутність такого явища.

Отже, організована злочинність в УВП на території сучасної України, на думку автора, складалася протягом чотирьох етапів. Перший етап – XVII ст. – кінець XIX ст.; другий – кінець XIX ст. – 1917 р. XX ст.; третій – з 1917 по 60-ті роки XX ст.; четвертий – з 60-тих по 90-ті роки XX століття. Організована злочинність в УВП має свої особливості, що склалися протягом тривалого часу та пов'язані з історичними подіями, які відбувалися на території Російської імперії та колишнього СРСР.

¹ Чалидзе В. Н. Уголовная Россия // В. Н. Чалидзе. – М.: Терра, 1990. – С. 56.

² Тимофеев В. Г. Уголовно-исполнительная система России: цифры, факты, события: учебн. пособ. / В. Г. Тимофеев. – Чебоксары, 1999. – С. 11.

³ Гуров А. И. Профессиональная преступность. Прошлое и современность // А. И. Гуров. – М.: Юридическая литература, 1990. – С. 37.

⁴ Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. – Т. 5: Законодательство периода расцвета абсолютизма / Под общ. ред. О. И. Чистякова. – М.: Юридическая литература, 1987. – С. 10.

⁵ Гуров А. И. Там само. – С. 47.

⁶ Об изменении ст.ст. 13, 18, 22 и 38 Основных начал Уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик: Постановление ЦИК и СНК СССР от 6 ноября 1929 года: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.wikisource.org/wiki> – Заголовок з екрана.

⁷ Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и других антисоветских элементов: Приказ НКВД от 30 июля 1937 года № 00447: [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.ru.wikisource.org/wiki> – Заголовок з екрана.

⁸ О мерах по укреплению дисциплины и порядка в Красной Армии и запрещении самовольного отхода с боевых позиций: Приказ НКО СССР от 28 июля 1942 года № 227: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.wikisource.org/wiki> – Заголовок з екрана.

⁹ Гуров А. И. Там само – С. 110.

¹⁰ Об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества: Указ Президиума ВС СССР от 4 июня 1947 года: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.wikisource.org/wiki> – Заголовок з екрана.

¹¹ О мерах по улучшению работы Министерства внутренних дел СССР: Постановление Совета Министров СССР и ЦК КПСС от 25 октября 1956 года № 1443-719: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.wikisource.org/wiki> – Заголовок з екрана.

Резюме

Резаева Л. О. Організована злочинність в установах виконання покарань: основні етапи становлення.

Статтю присвячено історичному і кримінологічному дослідженню організованої злочинності в установах виконання покарань на території сучасної України. Розглядається історія виникнення й функціонування злочинних організацій в установах виконання покарань. Зроблено висновок, що організована злочинність в УВП на території сучасної України складалася протягом чотирьох етапів. Перший етап – XVII ст. – кінець XIX ст.; другий – кінець XIX ст. – 1917 р. XX ст.; третій – з 1917 по 60-ті роки XX ст.; четвертий – з 60-тих по 90-ті роки XX століття. Організована злочинність в УВП має свої особливості, що склалися протягом тривалого часу та пов'язані з історичними подіями, які відбувалися на території Російської імперії та колишнього СРСР.

Ключові слова: установа виконання покарань, організована злочинність в установах виконання покарань, виправно-трудові табори.

Резюме

Резаева Л. А. Организованная преступность в учреждениях по исполнению наказаний: основные этапы становления.

Статья посвящена историческому и криминологическому исследованию организованной преступности в учреждениях по исполнению наказаний на территории современной Украины. Рассматривается история возникновения и функционирования преступных организаций в учреждениях по исполнению наказаний. Сделан вывод, что организованная преступность в УИН на территории современной Украины, состояла из четырёх этапов. Первый этап – XVII в. – конец XIX в.; второй – конец XIX в. – 1917 г. XX в.; третий – с 1917 по 60-е годы XX в.; четвёртый – с 60-х по 90-е годы XX века. Организованная преступность в УИН имеет свои особенности, которые складывались на протяжении длительного времени и связаны с историческими событиями, происходящими на территории Российской империи и бывшего СССР.

Ключевые слова: учреждение по исполнению наказаний, организованная преступность в учреждениях по исполнению наказаний, исправительно-трудовые лагеря.

Summary

Rezaeva L. Organized crime in penal institutions: the basic stages of formation.

The article is devoted to the historical and criminological investigation of organized crime in the penal institutions in the territories of modern Ukraine. Examines the history and functioning of the criminal organizations in penal correction institutions. It is concluded that organized crime in penal institutions on the territory of modern Ukraine, consisted of four stages. The first stage begins approximately with the seventeenth and ends at the end of the nineteenth century. The second stage in the formation of organized crime in penal correction institutions begins in the late nineteenth century and ends in 1917 year of the twentieth century. The third phase begins in 1917 year and ends in the 60-ies of the twentieth century. The last, fourth stage started in the 60-ies and ends in the 90-ies of the twentieth century. In the article are reviewed the features of formation of criminal organizations in penal correction institutions in the territories of modern Ukraine, which consisted for a long time and related historical events, that occurred on the territory of the Russian Empire and the Soviet Union.

Key words: penal institution, organized crime in penal institutions, reform-through-labor camps.

Отримано 20.11.2013

УДК 343.365:343.237(091)(477) «11/19»

А. А. СОЛДАТЕНКО

*Ангеліна Анатоліївна Солдатенко, аспірант
Київського університету права НАН України*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У КК України виокремлено декілька норм, присвячених кримінальній відповідальності за приховування злочину. Дослідження цієї теми становить значний науковий та практичний інтерес. Ґрунтовної доктринального розроблення потребує співвідношення приховування злочину із причетністю до злочину, відмежування різних видів приховування між собою та із суміжними складами, особливості об'єктивних та суб'єктивних ознак кожного виду приховування злочину.

Кримінальна відповідальність за приховування злочину є традиційною для вітчизняного кримінального права. Між тим, чимало питань, пов'язаних із застосуванням цих норм, залишаються дискусійними, що само по собі свідчить про актуальність доктринального дослідження ст.ст. 209, 256, 396 КК України. На перший погляд, не повинно бути труднощів при правозастосуванні вказаних статей. Але, як засвідчує існуюча слідчо-прокурорська і судова практика, допускається чимало помилок при кваліфікації діяльності осіб, причетних до інших злочинів.

© А. А. Солдатенко, 2013